

*Шевчишен Артем Вікторович,*  
заступник начальника Головного слідчого  
управління Національної поліції України –  
начальник управління організації роботи  
та методичного забезпечення, доктор  
юридичних наук, професор

## **ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

Інститут затримання особи без ухвали слідчого судді є винятковим процесуальним заходом, застосування якого зумовлене необхідністю оперативного реагування на вчинення кримінального правопорушення та забезпечення ефективності кримінального провадження загалом. З огляду на те, що зазначений захід безпосередньо обмежує одне з найбільш фундаментальних прав людини – право на свободу та особисту недоторканність, – його правова регламентація повинна відповідати найвищим стандартам нормативної визначеності, передбачуваності та пропорційності.

Конституція України (ст. 29) гарантує недоторканність особи як одне з основоположних прав людини, допускаючи позбавлення волі виключно у випадках і в порядку, прямо передбачених законом [1]. Зазначена норма кореспондує з положеннями ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка закріплює право на свободу та безпеку особи і визначає вичерпний перелік підстав для правомірного обмеження цього права [2]. Реалізація цього конституційного припису у сфері кримінального судочинства здійснюється передусім через положення ст. 208, 209 та 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), які у своїй сукупності формують правовий механізм затримання особи без судового рішення.

Зокрема, ст. 208 КПК України закріплює вичерпний перелік підстав, за наявності яких уповноважена службова особа вправі здійснити затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Серед них ключовими є: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події засвідчують, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Стаття 209 КПК України визначає момент затримання, пов'язуючи його з фактичним позбавленням особи свободи пересування внаслідок застосування сили або підкорення наказу уповноваженої службової особи.

Стаття 615 КПК України визначає особливості застосування затримання особи в умовах воєнного стану, передбачаючи можливість його здійснення за наявності підстав, встановлених ст. 208 КПК України, а також у випадку існування обґрунтованих обставин, що дають достатні підстави вважати можливим переховування особи, підозрюваної у вчиненні злочину, з метою ухилення від кримінальної відповідальності [3].

Сукупне застосування зазначених норм покликане забезпечити баланс між публічним інтересом у протидії злочинності та конституційними гарантіями прав і свобод людини. Утім, аналіз положень ст. 208 КПК України засвідчує, що законодавець широко використовує оціночні поняття, змістовне наповнення яких не розкрито ні в нормах КПК України, ні в роз'ясненнях вищих судових інстанцій. Це породжує правову невизначеність, неоднакове застосування закону на практиці та, як наслідок, порушення фундаментального принципу рівності громадян перед законом. З огляду на це, доцільно детальніше розглянути проблемні аспекти правозастосування зазначених положень.

### **1. Поняття «безпосередньо після вчинення злочину».**

Першою й однією з найочевидніших проблем є відсутність законодавчо визначених часових меж поняття «безпосередньо після вчинення злочину». Невизначеність зазначеного критерію зумовлює формування неоднорідної судової практики та породжує істотні труднощі у правозастосуванні. В одних випадках суди визнають правомірним затримання особи, здійснене навіть через 3–4 години після вчинення кримінального правопорушення, натомість в інших – органу досудового розслідування не вдається довести дотримання критерію «безпосередності» навіть за умови, що проміжок часу між вчиненням правопорушення та затриманням не перевищував однієї години.

Характерним прикладом такої суперечності є ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 29 травня 2020 року у справі № 369/6432/20, у якій слідчий суддя, відхиляючи скаргу захисника на незаконність затримання, зазначив, що КПК України не містить нормативного визначення поняття «безпосередньо», а відтак відсутні правові підстави для

автоматичного визнання затримання незаконним лише з огляду на певний часовий проміжок між вчиненням злочину та затриманням особи. Критерій «безпосередності» у цій справі суд обґрунтував сукупністю оперативно-розшукових заходів і фактом виявлення викраденого майна під час обшуку за місцем перебування підозрюваного [4].

На нашу думку, відсутність єдиного часового критерію та чіткої методології оцінки «безпосередності» створює умови для довільного тлумачення цієї підстави, що суперечить принципу правової визначеності, неодноразово підтвердженому в практиці Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «Луценко проти України» (заява № 6492/11, рішення від 3 липня 2012 року [5]) та «Гарькавий проти України» (заява № 18978/07, рішення від 18 лютого 2010 року [6]).

**2. Критерії безперервності переслідування.** Другою суттєвою прогалиною є відсутність нормативно визначених критеріїв «безперервного переслідування» особи як умови правомірності затримання. Зокрема, залишається законодавчо не вирішеним питання про те, чи зберігає переслідування свій характер безперервного у разі короткочасної втрати візуального контролю над особою, зміни суб'єкта переслідування або використання технічних засобів стеження замість фізичного супроводу. Різноманітність судових підходів до оцінки цих обставин не лише порушує принцип однакового застосування закону, а й унеможливорює формування стабільних орієнтирів для правозастосовної діяльності органів досудового розслідування.

**3. Стандарт «очевидності» слідів кримінального правопорушення.** Третьою проблемою є відсутність нормативного стандарту доказування, достатнього для висновку про «очевидність» слідів кримінального правопорушення на тілі або одязі особи як самостійної підстави для затримання за відсутності прямих очевидців. У правозастосовній практиці непоодинокими є ситуації, коли єдиною підставою для затримання слугує наявність плям крові, слідів мікрочастинок вибухових речовин чи інших подібних ознак. Причому законодавець не визначає ні методологічних засад первинної оцінки таких слідів, ні кола суб'єктів, уповноважених її здійснювати, ні процедури документування відповідних спостережень.

**4. Зміст поняття «уповноважена службова особа».** Четвертим деструктивним чинником правової регламентації є брак чіткого законодавчого визначення поняття «уповноважена службова особа» в контексті реалізації повноважень,

передбачених ст.208 та 615 КПК України. Кримінальний процесуальний закон не містить конкретизованого переліку осіб, наділених процесуальним правом здійснювати затримання без ухвали суду. Відповідний термін вживається в законі без розкриття його змісту, що спричиняє правову невизначеність і створює підґрунтя для неоднакового правозастосування на практиці.

Слід зазначити, що наслідками неоднакового тлумачення зазначених оціночних понять є як незаконне затримання осіб – що тягне відповідальність держави за ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, – так і визнання доказів, отриманих у результаті такого затримання, недопустимими відповідно до ст. 87 КПК України.

Наочним прикладом негативних наслідків порушення процесуального порядку затримання є вирок Іллічівського районного суду м. Маріуполя від 19 лютого 2018 року у справі № 221/1242/16-к, у якому суд дійшов висновку, що на момент складення протоколів затримання уповноважена службова особа не володіла жодними фактичними даними, які б відповідали підставам, визначеним п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України. У зв'язку з цим затримання підозрюваних було визнано безпідставним, проведений у подальшому обшук – похідним від незаконного затримання, а отримані речові докази, зокрема одяг обвинувачених із слідами крові потерпілого, що мав ключове доказове значення у справі про умисне вбивство, – недопустимими відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК України [7].

Аналогічний підхід простежується і в новітній судовій практиці. Наприклад, за схожих обставин, пов'язаних із відсутністю належних правових підстав для затримання, передбачених ст.208 КПК України, зокрема в аспекті неправомірного застосування положень п.6 ч.1 ст.615 КПК України, незаконність затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, була констатована в ухвалах Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 6 березня 2026 року у справі № 676/1643/26 [8] та Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 20 квітня 2026 року у справі № 473/1841/26 [9].

Отже, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що ст.208 КПК України, попри концептуальну обґрунтованість закладеної в ній моделі правового регулювання, містить суттєві нормативні прогалини в частині визначення оціночних понять. Саме ці прогалини зумовлюють неоднорідність правозастосовної практики, яка однаковою мірою є шкідливою як для ефективності

кримінального провадження, так і для належного забезпечення прав людини. У зв'язку з виявленими проблемами доцільним видається внесення до ст. 208 КПК України змін, спрямованих на нормативну деталізацію підстав затримання, зокрема: встановлення орієнтовних часових меж поняття «безпосередньо після вчинення злочину»; визначення критеріїв безперервності переслідування; запровадження стандарту оцінки явності слідів кримінального правопорушення; а також нормативне уточнення поняття «уповноважена службова особа».

### ***Список використаних джерел***

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : від 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Справа «Луценко проти України» (Заява № 6492/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 3 лип. 2012 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_852#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text).

5. Справа «Гарькавий проти України» (Заява № 25978/07) : рішення Європейського суду з прав людини від 18 лют. 2010 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/go/974\\_544](https://zakon.rada.gov.ua/go/974_544).

6. Ухвала слідчого судді Києво-Святошинського районного суду Київської області у справі № 369/6432/20 (провадження № 1-кц/369/1352/20) від 29 трав. 2020 р. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/89566211>.

7. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 221/1242/16-к від 13 жовт. 2020 р. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92203729>.

8. Ухвала Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 676/1643/26 (провадження № 1-кц/676/393/26) від 6 бер. 2026 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134637575>.

9. Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області у справі № 473/1841/26 (провадження № 1-кц/473/257/2026) від 21 квіт. 2026 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135876284>.